

Koululaitos sekularisaation puristuksessa

Hannu Suni: Sekularisaation puristuksessa. Koulut kristillisen arvojakuvuuden kantajina Lounais-Hämeessä 1860–1960. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 2005, 269 s.

■ Hannu Sunin kirkkohistoriaa koskeva väitöskirja käsittelee uskonnon paikkaa, asemaa ja tehtävää suomalaisessa koulussa 1860–1960. Hän ei tutki vain koulun uskonnonopetusta vaan ylipäänsä uskonnollisperäisen arvomaailman sekä kristillisen uskon ja etiikan vaikutusta Suomen yleisessä koululaitoksessa sadan vuoden aikajakumossa. Sunin tutkimustavoitteena on selvittää uskontoon liittyviä käytäntöjä kouluympäristössä” ja ihmisten niille antamia merkityksiä. Uskonto on käsitetty ”instituutiota ja oppiainetta laajempänä kokonaisuutena”.

Kysymys ei ole siis vain tietoisesti koulun uskonnonopetukseen kohdistuvasta selvituksesta. Suni pohtii sitä, miten uskonto/uskonnollisuus ilmeni koulun arjessa ja juhlassa. Samalla hän selvittää kristillisänmaallisten arvojen ja ”kunnan kansalaisen” mallin välitymistä koululaitoksen välityksellä kasvavalle uudelle sukupolvelle Lounais-Hämeessä. Kohteena ovat alueen eri koulutasot, ei siis vain ”vanha kan-

sakoulu”. Tutkimuksen ulkopuolelle on jätetty ammatti- ja aikuiskoulutus sekä tutkimusalueella sijainnut Mustialan maatalousoppilaitos.

Tutkija on valinnut paikallistason näkökulman. Tamme-la ja (myöhempi) Forssa on alue, jossa yhdistyy lounaishämäläinen maalais- ja teollistuva paikkakunta Suomen poliittis-yhteiskunnallisten ja sosioekonomisten muutosten sekä aatteellisen kehityksen pyörteissä. Keskittyminen pienelle alueelle on tehnyt mahdolliseksi tarkan paikallishistoriallisen analyysin. Samalla jää kuitenkin avoimia kysymyksiä tutkimustulosten yleisestä käyttökelpoisuudesta koko Suomea ajatellen. Koska tekijä liikkuu kuitenkin alueellaan varsin suvereenisti ja hallitsee tutkimusaikansa suomalaisen yhteiskunnan kehityslinjat, hänen tutkimuksellaan ei ole vain paikallishistoriallista merkitystä edellä esittämästäni varauksesta huolimatta.

Kysymys ei ole vain aate-, kirkko- ja kasvatushistoriallisesta tutkimuksesta, johon mikrohistoriallinen perspektiivi tuo syvyyttä. Tekijä sivuaa myös naishistoriaa (opettaja Fanny Kajarto), mentaliteettien historiaa ja osin jopa poliittista historiaa.

Aikarajaus on perusteltu mielestäni riittävän hyvin, vaikka selkeää yksittäistä tapahtumaa ei voitane tarkasti aloitus- ja lopetusvuosille (1860 ja 1960) osoittaaakaan. Pitkälle mentaalihistoriallinen tutkimus keskittyy siinä määrin ”suurten kantavien rakenteiden” selvittelyyn, ettei tapahtumahistorialliseen esitykseen olennaisesti ja välttämättömäs-

ti kuuluvaa tiukkaa kronologiaa voi tässä tutkimuksessa seurata.

Tutkimuksen metodiset valinnat poikkeavat tavanomaisesta tapahtumahistoriallisesta etenemistavasta. Historiatieteen metodi on aina *ancilla*. Sitä voidaan – ja on syytäkin – elastisesti soveltaa lähdeaineiston ja teeman mukaan aina parhaimmalla mahdollisella tavalla. Suni käyttää paikallishistoriallista tutkimusotetta ja hallitsee mikrohistoriallisen lähestymistavan. Tutkimuksessa on myös selkeitä mentaliteettien historian ulottuvuuksia. Kysymys on inhimillisen käyttäytymisen arkipäiväisistä tai jokapäiväisistä tottumuksista. Suni pohtii juuri suomalaisen koulun mentaliteetteja uskonnon ja arvokasvatuksen näkökulmasta.

Tällaisella metodivalinnalla on aina myös riskinsä. Rakennehistoriallinen selitystapa voi avata portit kaikelle mahdolliselle selittämislle ja tulkinnalle – lähteistäkin irrallaan. Tohtori Suni on avoin metodiselle monimuotoisuudelle, mutta ei onnekseen ”keikaroi hienouksilla” osoittaakseen olevansa ”moderni historiantutkija”. Hän on osannut valita juuri itselleen sopivat menetelmät ja soveltaa niitä tutkimuksessaan. Mielestäni hän on onnistunut välttämään sellaisia soita ja kuoppia, joihin asiastaan innostunut historioitsija saattaisi ”tiedemetsässä lenkkeillessään” pudota. Sunin tutkimuksellisen aihepiirin käsittely pelkkänä kronologisesti etenevänä Tammelan ja Forssan kouluhistoriana olisi tehnyt tutkimuksesta haalean instituutiohistoriikin ja paikallishisto-

rian. Tulos olisi voinut olla sinänsä tarkka selvitys ilman merkittävää aatehistoriallista syvyyttä. Siksi Sunin valitsema lähestymistapa ja metodinen monimuotoisuus tekee kirjasta lukijalleen kiintoisan.

Tutkija on siis rohkeasti lähtenyt irti kaavamaisuuksista ja jäykkyydestä, johon liian tiukka ”metodismi” saattaa tutkijan johtaa. Hän ei ole tutkijantiellään jumiutunut ”ojaan”, mutta on samalla välttänyt ”alikon”. Suni ei ole irtautunut lähteistään ja historiallisesta realismista sellaiseen tutkimukseen, joka on siirtynyt jo indoktrinaation tasolle.

Tutkimuksen lähdepohja on niin ikään vakuuttava. Suni on tehnyt suuren työn käymällä läpi tutkimusalueensa paikallisarkistoja, Hämeenlinnan maakunta-arkistoa sekä eräitä valtakunnallisia arkistoja. Tutkimuksen viimeistelyvaiheessa on tekijä myös laajentanut käyttämäänsä tutkimuskirjallisuutta ja osoittanut tällä tavoin oppineisuuttaan. Hän tuntee jonkin verran myös Ruotsissa julkaistua kouluhistoriallista tutkimusta. Laajaan kirjallisuusvalikoimaan voisi vielä lisätä Carl-Eber Olivestamin väitöskirjan ”Idé och politik. De politiska partierna – skolan och kristendomen. En studie i svensk skolpolitik under 1940-talet” (1970) ja sen myöhemmät jatko-osat (1985 ja 1989).

Kirjallisuusluettelosta on jäänyt epähuomiossa pois Osmo Tiililän ”Rukoilevaisten kirjoja” (1961). Lähde- ja kirjallisuusluettelo on sinänsä asianmukaisesti ja hyvin rakennettu. Väitöskirjan teknis-ilmaisullisiin asioihin – kuten alaviitteisiin – ei ole merkittävää huo-

mautettavaa. Tekijä on laatinut selkeän lyhenneluettelon ja koonnut keskitetyksi liitteisiin hyvää informaatiota tutkimusalueensa papistosta ja opettajista. Opettajien kunnallispoliittista osallistumista kuvaava taulu olisi ollut myös paikallaan. Tammela ja Forssaa esittävä kartta (s. 224) voisi olla esteettisesti onnistuneempi.

Tohtori Suni aloittaa tutkimuksensa johdanto-osuuden kahden tutkimusalueensa eri aikakautena eläneen ja vaikuttaneen opettajan – Gustaf Viktor Lundellin ja Fanny Kajarton – arvomaailman sukeltamisella. Hän lainaa Lundellin kirjetä evankelisen liikkeen johtohahmolle F. G. Hedbergille 12.12. 1866 ja nostaa esille osuvan sitaatin Fanny Kajarton jäähyväispuheesta Tammelan Portaan kansakoulun kevätjuhlassa 31.5.1965. Aloitusta johdattaa lukijan heti tutkimuksen problematiikkaan. Tämän ”alkuverryttelyn” jälkeen onkin lukijan mielenkiinto sopivasti herännyt seuraamaan tutkimustehtävän määrittelyä.

Tutkija on jakanut teoksensa kolmeen kronologisesti etenevään päälukuun, joiden ajalliset rajaukset ovat 1860–90, 1890–1922 ja 1923–60. Neljännessä pääluvussa hän ”kokoaa langat yhteen”. Tekijä ei pidä toista maailmansotaa ja sitä seurannutta SKDL:n tulvahuudusta Forssan alueella niin merkittävänä tekijänä koululaitoksen arvomaailmalle, että rajapyykki olisi sijoitettava vuosiin 1944–45. Tekijä pystyy perustelevaan tämän ratkaisunsa, vaikka poliittiseen historiaan uppoutuva lukija saattaa yhä ”syvällä sisimmässään” kysellä, onko se todella näin.

Väitöskirjan esittämää tutkimustulosta tukee epäsuorasti myös se myöhempi ääriivasemistolaisen intelligentsian harmittelu, joka 1960-luvulla kohdistui SKDL:n 1940-luvun politiikkaan. Poliittisella ääriivasemistolla ei ollut valtakunnan politiikassa kykyä, oivallusta, tajua ja riittävää voimaa 1945–48 ”porvarillisen hegemonian” murskaamiseksi armeijassa, kouluissa, yliopistossa kulttuurielämässä ja evankelis-luterilaisessa kirkossa. SKDL:n kokemattomat ministerit olivat liikaa kiinni Valpon ja Neuvostoliiton intriikkipeissä. ”Etsikköaika” oli ohi 1948.

Suni on toteuttanut asettamansa tutkimustehtävän sinänsä johdonmukaisesti. Hän rakentaa koko ajan vahvasti löytämiensä lähteiden varaan ja dokumentoi vakuuttavasti. Tulokset vaikuttavat uskottavilta. Tekijä löytää selitysmalleja eurooppalaisen sekularisaatiokehityksen avaamista näkökulmista ja kristillisen tavan sekä kirkollisen kansankulttuurin avaamista ulottuvuuksista. Hän ottaa takuumiehikseen mm. Owen Chadwickin ja Ernest Gellnerin. Forssan ja Tammen alueen paikallistason arjen ja Suomen aate-, talous- ja poliittisen historian näkökulmista selitysmallit löytyvät mielestäni hyvin myös ”maanläheistä realiteeteista”. Liittäisin suomalaisen koulun arvomaailmassa tapahtuneen muutoksen – 1860-luvulta tähän päivään – kirkko- ja poliittishistoriallisen tapahtumahistorian ohella suureen historialliseen kehityksen jatkumoon. Maailmansotien välisen ajan aatteilla ei ollut yksinkertaisesti enää vuo-

den 1944 jälkeen riittävästi kaikupohjaa ja kosketuspintaa teollistuvassa ja kaupungistuvassa Suomessa. Romanttisten aatteiden aikakausi oli jo auttamattomasti takanapäin uusien teknis-taloudellisten ja sosio-ekonomisten haasteiden Suomessa.

Mielestäni Suni on käsitellyt asettamansa tutkimusalueen seikkaperäisen problematiikan varsin moniulotteisesti. Hän osaa nähdä kristillisen arvojakuvuuden ja uskonnon merkityksen koko laaja-alaisuudessaan ja liittää sen koulun pedagogisiinkin tavoitteisiin. Kristilliset arvot ja kirkollinen todellisuus läpäisi koulun opetusohjelmaa laaja-alaisesti ja heijastui muuallakin kuin uskonnonopetuksessa. Suni on oivallisesti pohtinut jopa koulurakennuksiin liitetyjä uskonnollisia viestejä sekä kouluopettajien merkitystä arvoja tapakasvatuksen välineinä. Tässäkin näkyy hänen ennakkoluulottomuutensa uusille lähestymistavoille ja metodisille ratkaisuille.

Opettajien professionaalinen aktivoituminen, heidän roolinsa paikallisseurakunnan työssä ja poliittis-yhteiskunnallinen liikkumatilansa avaavat myös tuoretta näkökulmaa. Suni pohtii myös opettajan roolia ”mallikansalaisena”. Opettaja Jenny Lyytiön muotokuvasta laadittu pieni tutkimuskokonaisuus on myös oivallinen, joskin kirkkohistorian tutkimuksessa harvemmin ajateltu näkökulmamahdollisuus. Se kristalloi omalla tavallaan Sunin tutkimusproblematiikan monipuolisuutta. Kysymyksessä ei ole mielestäni keinotekoisesti laadittu pohdiskelu, jossa

tekijä sivumäärän laajentamiseksi ”tekisi tikusta asiaa”.

Suni on paneutunut myös kasvatustieteisiin ja -filosofiisiin ongelmakenttiin. Hän nostaa esille mm. tunnetun kasvatustieteilijän John Deweyn ja pystyy pohtimaan hänen edustamansa kasvatuksellisen suuntauksen ongelmia. Tätä voi pitää ansiona, koska se osoittaa tekijän laaja-alaista paneutumista koulua ja oppimista koskeviin kysymyksiin.

Tutkija osoittaa myös miten merkittävä rooli 1800-luvun kansallisilla suurmiehillämme (J. L. Runeberg, Zacharias Topelius) ja fennomanialla oli koulun isänmaallis-kristillisen hengen luomisessa. Hän painottaa Lounais-Hämeenkin kouluissa käytetyn Maamme kirjan roolia, mutta ei nosta esille Vänrikki Stoolin tarinoita. Kuitenkin hänen käyttämänsä alkuperäislähde nostaa esille tosiasian, että tämä Runebergin klassikko oli käytetty äidinkielen oppikirja tutkimusalueella.

Tutkimuksen viimeisessä pääluvussa Suni kokoaa tutkimustuloksensa yhteen. Hän on pystynyt tuottamaan uuttakin tietoa, mutta ennen kaikkea hän on koonnut paperille sen, jonka 1960-luvun alussa kansakoulunsa käynyt oman kokemus- ja elämysmaailmansa muistojen perustalta jo tietää. Nyt se on kirjattuna tulevien tutkijoiden käyttöön.

Hannu Sunin väitöskirja tarjoaakin tuleville suomalaisen yhteiskuntahistorian tutkijoille oivallista tietoa koulun arvoista ja mentaliteeteista ennen peruskoulua. Jos tulevaisuuden suomalaisessa aate- ja kouluhistoriallisessa tutkimuk-

sessä pohditaan ”vanhan kansakoulun” ja peruskoulun kasvatuksen eroja ja sosioeettisiä vaikutussuhteita, tämä tutkimus tarjoaa edellisen osalta pitkälle kattavaa ja tiivistä tutkimustietoa.

Jouko Talonen